Data pro tabulku připravil Zdeněk Konopásek;
layout © Pavel Hošek; tabulka © VESMÍR

SOCIOLOGIE VĚDY

Ludwik Fleck (1896–1961). Teprve v poslední době doceňovaný autor, jeden z pionýrů konstruktivisticko-relativistického pohledu na vědu, zejména na medicínské vědění.
FLECK L.: *Genesis and development of a scientific fact*. University of Chicago Press, Chicago 1979 [1935]

Karl Mannheim (1893–1947). Jeden ze zakladatelů sociologie vědění; poznání přírodních věd však z předmětu sociologie vědění vyloučil.

Ludwig Wittgenstein (1889–1951).
Jeho pojetí jazyka předznamenává „sociologický obrat" v epistemologii

Thomas Kuhn (1922–1996). Studoval stabilitu a změnu ve vědeckých kulturách. Podnítil sociologický obrat v historii a filozofii vědy tím, že zpochybnil tradiční představu postupného, kumulativního hromadění poznatků založeného na racionálně volených experimentálních rámcích.
KUHN T. S.: *Struktura vědeckých revolucí*. Oikúmené, Praha 1997 [1962]

KLASICKÁ SOCIOLOGIE VĚDY
(30.–60. léta, USA)
Robert K. Merton (*1910). V duchu strukturálně-funkcionalistické sociologie studoval zejména institucionální rámce vědy. Formuloval optimální institucionální podmínky pro rozvoj čistě vědeckého podnikání (viz přehled), a tím také možné příčiny jeho selhávání.
Zejména Mertonovým přičiněním se sociologie vědy etablovala jako samostatná větev studia.

MERTON R.: Science and technology in a democratic order. *Journal of Legal and Political Sociology*, 1, 115–262, 1942
MERTON R.: *Social theory and social structure*. Free Press, New York 1968 [1949]

Harold Garfinkel (*1917). Zakladatel etnometodologie – sociologického studia „metod", které lidé používají k tomu, aby v každodenním životě ovládaném rutinami dávali věcem smysl a řád. Velký důraz na detailní studium konverzací a lokálních praktik.
GARFINKEL H.: *Studies in ethnomethodology*. Prentice Hall, Englewood Cliffs 1967

NÁSTUP NOVÉ SOCIOLOGIE VĚDY: SILNÝ PROGRAM (70. léta, Anglie)
David Bloor (Edinburgh School): Sociologie vědy přestává být sociologií vědeckých institucí a společenství a stává se sociologií vědeckého poznávání (*sociology of scientific knowledge, SSK*). Zaměřuje se nikoli na nějaké kontexty, ale na samotný obsah a povahu vědeckého poznání.
BLOOR D.: *Knowledge and social imaginery*. Routledge & Kegan Paul, Londýn 1976

LABORATORNÍ ETNOGRAFIE (zejm. přelom 70. a 80. let)
Karin Knorr-Cetina, Bruno Latour, Steve Woolgar a další: Kauzalitě se vyhýbající etnografické popisy toho, jak se konstruují fakta laboratorní vědy. Důraz se klade na kontrast mezi lokálním a improvizovaným konáním v každodenním shonu laboratorní práce na straně jedné a racionálně rekonstruovaným zdůvodňováním a vysvětlováním ve výzkumných zprávách.
KNORR-CETINA K., MULKAY M. (eds.): *Science observed: Perspectives on the social studies of science*. Sage, Londýn 1983
LATOUR B., WOOLGAR S.: *Laboratory life: The social construction of scientific facts*. Sage, Beverly Hills 1979

Steve Woolgar

ANALÝZY DISKURZU A PROBLÉM REFLEXIVITY (konec 70. let a dál)
Michael Mulkay, Malcolm Ashmore, Steve Woolgar a další: Zkoumání toho, jak jsme schopni konstruovat objektivity skrze reprezentace, zejména rétorické. Velký důraz je kladen na problém reflexivity, tedy zahrnutí vlastního diskurzu do diskurzů studovaných.
ASHMORE M.: *The reflexive thesis: Wrighting sociology of scientific knowledge*. University of Chicago Press, Chicago 1989
MULKAY M.: *The word and the world: Explorations in the form of sociological analysis*. George Allen & Unwin, Londýn 1985
WOOLGAR S.: *Science: The very idea*. Ellis Horwood & Tavistock, Chichester – Londýn 1988

FEMINISTICKÁ VĚDNÍ STUDIA
(80. léta a dál)
Donna Haraway a další – např. **Annemarie Mol**, **Vicky Singleton**, **Susan Leigh Star**: Studium komplexních vztahů mezi vědou, tělem, průmyslem, obchodem, identitou a mocí; mezi přirozeností a nepřirozeností, běžností a okrajovostí – často (ale ne vždy) z hlediska nějakých praktických problémů souvisejících s ženami nebo marginalizovanými skupinami. Metafora kyborga – půl člověk-půl stroj, představa nečistých ontologií.
HARAWAY D.: *Primate visions: Gender, race, and nature in the world of modern science*. Routledge, Londýn 1989
HARAWAY D.: *Simians, cyborgs and women: The reinvention of nature*. Free Association Books, Londýn 1991

PROGRAM EMPIRICKÉHO RELATIVIZMU
(zejm. 70. a 80. léta)
Harry M. Collins (Bath School).
Studium vědeckých kontroverzí: důraz na symetrické popisy nesouměřitelných pozic, na neracionální metody dosahování vědecké shody (menší důraz na kauzalitu).
COLLINS H. M.: *Changing order: Replication and induction in scientific practice*. Sage, Londýn 1985
COLLINS H. M.: *Artificial experts: Social knowledge and intelligent machines*. MIT Press, Cambridge 1990

TEORIE SÍTÍ-AKTÉRŮ (actor-network theory, ANT), PAŘÍŽSKÁ ŠKOLA (80. a 90. léta)
Michel Callon, **John Law**, **Bruno Latour**: Společnost a příroda (různé subjektivity a objektivity) studovány jako pozoruhodné efekty mísení a oddělování prvků (z hybridizace a purifikace). Jak se rodí trvanlivosti tohoto světa? Inspirace ze symbolického interakcionizmu, z francouzského „poststrukturalizmu", z teorie organizací apod. Tento přístup rychle překročil hranice sociologie vědy a uplatňuje se i v sociologii medicíny, umění, organizací, moci.
CALLON M. (ed.): *The laws of the market*. Sociological Review Monographs. Blackwell, Oxford 1998
LATOUR B.: *Science in action: How to follow scientists and engineers through society*. Milton Keynes: Open University Press, 1987
LATOUR B.: *Pandora's hope: Essays on the reality of science studies*. Harvard University Press, Cambridge 1999
LAW J.: *Organizing modernity*. Blackwell, Oxford 1994
LAW J., HASSARD J. (eds.): *Actor network theory and after*. Sociological Review Monographs. Blackwell & Sociological Review, Oxford 1999

Francouzský „poststrukturalizmus" a spříznění myslitelé (**Michel Foucault**, **Gilles Deleuze**, **Michel Serres** a další): problematizace dichotomického a esencialistického uvažování, např. v termínech subjektu a objektu, označujícího a označovaného atd.

Michel Foucault

ETNOMETODOLOGICKÁ STUDIA (VĚDECKÉ) PRÁCE (od 70. let)
Michael Lynch a další: Studium „poznávacích pořádků" založené na detailních popisech obyčejných, rutinizovaných a vždy nějak situovaných praktik vědy, např. pozorování, vysvětlování či dokazování. Též inspirace fenomenologií: Edmund Husserl, Aron Gurwitsch, M. Merleau-Ponty.
LYNCH M.: *Art and artifact in laboratory science: A study of shop work and shop talk in a research laboratory*. Routledge & Kegan Paul, Londýn 1985
LYNCH M.: *Scientific practice and ordinary action: Ethnomethodology and social studies of science*. Cambridge University Press, Cambridge 1993

Požadavky na správně fungující vědecké instituce podle Roberta K. Mertona (40. léta):

1. Univerzalizmus: veškerá tvrzení, nehledě na jejich původ, jsou posuzována podle předem ustavených neosobních kritérií.
2. Komunizmus (později přejmenováno na komunalizmus): výsledky výzkumu jsou výsledkem vědecké spolupráce a v tomto smyslu patří celé výzkumné komunitě, která na nich dále staví.
3. Nezaujatost: vědci se podřizují institucionálně zakotvené kontrole různých pohnutek a motivů, které se mohou ve vědecké práci vyskytovat (je tak eliminován vliv sociálního postavení, vyznání, neformálních kontaktů či soukromých zájmů).
4. Organizovaný skepticizmus: názory a přesvědčení jsou zaujímány s krajní obezřetností, neukvapeně a až na základě empirických a logických kritérií.

Tyto principy neodkazují ani tak k nějakým osobním postojům vědců, k jejich osobnostním kvalitám, jako spíš k institucionálnímu prostředí vědecké práce. To vytváří všudypřítomný tlak na dodržování těchto principů v každodenní praxi. Věda je instituce s osobitou kulturou.

Silný program v sociologii vědy podle Davida Bloora (70. léta):

1. Sociologii vědy jde o kauzální vysvětlení: studuje podmínky, které vedou k určitým přesvědčením nebo znalostem (vedle sociálních se předpokládají i jiné příčiny).
2. Sociologie vědy má být nestranná: má vysvětlovat nejen vědecké omyly, iracionality a selhání, ale také pravdu, racionalitu a úspěchy.
3. Sociologie vědy má být symetrická: nemá se zdráhat pravdu i omyly ve vědě vysvětlovat stejným typem příčin; s pravdou i s omyly má zacházet stejně.
4. Sociologie vědy má být reflexivní: její vysvětlovací principy by měly jít uplatnit i na ni samotnou.

Metodologická pravidla sociologie vědy podle Bruna Latoura (80. léta):

1. Měli bychom vždycky studovat vědu, ve které ještě není rozhodnuto – a nikoli vědu hotovou, dovršenou (například vítěznou nebo jednou provždy znemožněnou). Měli bychom studovat spíš procesy vědecké práce než její výsledky.
2. Abychom určili objektivnost nebo subjektivnost tvrzení, nehledíme na nějaké jejich vnitřní kvality, ale spíš na nejrůznější transformace, které tato tvrzení prodělávají, když jsou čtena, poslouchána, přepisována, předávána dál… zkrátka užívána ostatními.
3. Protože přírodu chápeme jako výsledek reprezentační práce vědců (a nikoli jako východisko), nikdy si odkazy k ní nepomáháme, abychom tuto reprezentační práci a její vyústění vysvětlili.
4. A protože také společnost (to sociální, to lidské, to subjektivní) chápeme jako výsledek té samé reprezentační práce, ani k ní nemůžeme odkazovat jako k tomu, co tuto práci nějak jednoduše vysvětluje a určuje. Lidským a mimolidským zdrojům měříme stejně.
5. Při studiu vědy bychom neměli vycházet z nějaké apriorní představy o tom, které aktéry je vhodné sledovat a které nikoli; o tom, co do vědy patří a co ne.
6. Kdykoli při studiu vědecké práce narazíme na obvinění z iracionality, neměli bychom ze zabývat tím, který ze zákonů logiky byl porušen nebo které sociální síly odchýlily dotyčného z přímočaré cesty rozumu. Spíš bychom měli studovat, jakými nejrůznějšími tahy ta druhá strana získává převahu, která takové obvinění umožňuje.
7. Dříve, než nějaké vědecké mysli nebo metodě přisoudíme nějakou zvláštní kvalitu, měli bychom věnovat pozornost realitě nejrůznějších prostředníků, tedy realitě záznamů, přístrojů, fyzických přítomností, grafických prezentací a sumarizací, které badatelům umožňují překlenout a navzájem propojit různé časy a prostory, a tím rozšiřovat svět, jehož jménem promlouvají.